

HET LAND VAN HERLE

*Tijdschrift en contactorgaan
voor beoefenaars en vrienden van de historie van oostelijk Zuidlimburg*

DE CAUMERMOLEN in zijn historisch karakter hersteld

Met de bewoning van de gerestaureerde Caumermolen door de familie H. Dohmen-L'Orteye is voor Heerlen een monument behouden gebleven. Dank zij het initiatief, de doorzetting en de goede smaak van de nieuwe eigenaar voldoet het interieur aan de moderne wooneisen, terwijl toch aan het historisch karakter geen schade is toegebracht. Met zijn bomenrijke entourage en zijn geïsoleerde ligging in het dal van de Caumer heeft het geheel iets behouden van zijn oorspronkelijke eigenheid.

De Caumermolen in zijn oude toestand.

Het verdient onze aandacht in herinnering te brengen, welke belangrijke sociaal-economische functie de Causermolen plaatselijk heeft gehad. Als onmisbaar productiemiddel zorgde de molenaar voor het verwerken van graan tot meel, dat voorziet in de meest dringende levensbehoefte: het brood. Aangezien in onze streek overwegend de graanteelt werd beoefend, kreeg de economische plaats van de molens in het leven van alle dag een bijzonder accent.

Het moet ons dan ook niet verwonderen, dat in de tekst, die slaat op het jaar 1049 en waarin bezittingen van Udo van Toul-Heerlen opgesomd worden, de Heerlense molens collectief voorkomen. ¹⁾

De Causermolen als „bannale” molen, toebehorend aan de Landsheer-hertog, regelde voor de Heerlenaren, die binnen het zo genaamde Vrijheidsgebied woonden, de uitoefening van het gezamenlijk malen van het graan. „Bannaal” heeft hier de betekenis van de gezamenlijke bewoners van het *gebied*, waarop deze verplichting rustte. ²⁾ Een verklaring van het schepencollege van het jaar 1496 zegt dienaangaande: „Item alle deghene die in de vryheyd wonen die sullen in den dwanck syn in des Heeren meulen te maelen en die des heeren erff hebben”. ³⁾ In 1717 vielen onder deze molendwang 16 huizen, gelegen in de Dorpsstraat (Emmastraat) en de Gasthuisstraat, alsmede de nabij Sijpeldveld gelegen hoeve Soureth. ⁴⁾

De gerestaureerde Causermolen.

Waarom de Landsheer deze verplichting oplegde, houdt verband met de financiering en instandhouding van het molengebouw, waarvoor hij moest zorgen. Teneinde het economisch bestaan er van te verzekeren, werden de bewoners van de „ban” verplicht van deze inrichting gebruik te maken.

Ten bewijze, dat de Landsheer van oudsher voor de instandhouding zorgde, verwijs ik naar posten van betaalde rekeningen, die in het archief van de Brabantse Rekenkamer te Brussel regelmatig voorkomen. Zo een uitgavepost van het jaar 1397, aangeduid als volgt: „autre partie de despance fais pour les refections necessaires au molin de Monseigneur a Herle”.⁵⁾

Van een uitvoerige posten-omschrijving van herstelwerkzaamheden van het jaar 1400 gaat ter documentatie en illustratie hierbij een fotocopie van de originele tekst, met transcriptie. Het document was geschreven op een perkamenten rol en voorzien van een echtheidsverklaring van het Heerlens schepencollege.⁶⁾

Voor geïnteresseerden bevindt zich in het stadsarchief een aantal documenten, lopende over de 15^e—19^e eeuw, over de Caumermolen, die in de leesruimte ter bestudering kunnen worden gelegd.

L. van HOMMERICH.

Noten :

- 1) Molens Heerlen annis 1049—1065;
zie: „De Maasgouw” 1949, Voerendaal-nummer.
- 2) P. Arets: De economische betekenis der windmolens naar aanleiding van de restauratieplannen van den Grondveldschen molen;
in: De Nedermaas 1941, 153 vlg..
J. Horst: Molens te Heerlen-Voerendaal;
in: Land van Herle 2 (1952), 41 vlg..
- 3) Banaliteit Caumermolen 1754, met retroact.
Archief Raad van State, A.R.A. Den Haag.
- 4) *J. Horst*: De Caumer graanmolen;
in: Klanken uit de Mater Amabilisschool Molenberg, 1960, 10—11.
- 5) Archief Brabantse Rekenkamer no. 2437, fol. 140 v° (compte de Guill. de Gheetssem), A.R.A. Brussel.
- 6) Archief Brabantse Rekenkamer no. 15808, fol. 39 v° — 40 r°, A.R.A. Brussel.

(fol. 39 v°) Audit receveur pour aultres reparacions necessaires faictes au moulin de monseigneur a Herle et pour ces matieres et estoffes ad ce livre par les personnes chi apres nommez, depuis le premier jour de juing lan mil et quatre cens par la maniere qui sensuit. Premièrement a Kachine Bellaerds pour lachat de XII pieces de bois pour avoit fait une eschache a le paroit de lun des costez du dit molin par devers leaue et pour en refaire le canel qui estoit en voye daler a ruynes pour en faire trefs et pour mettre ailleurs la ou necessaire fu a ycellui tout en un feu pour III £ II st.. A Jehan Kexelinc pour lachat de XL planques de kesne chacune de VIII piez de long et un piet de large pour en revestir le paroit du dit molin alencontre de leaue pour ce que les vielles planques estoient toutes pourries et aussi pour (fol. 40 r°) en refaire le canel de celui par ou leaue court et descend sur la roe du molin a III st. VI den. la piece montent VII £. A Jehan de Voeren pour avoir livre pour le dit ouvrage XI planques de kesne de XXIII piez de long et piet et demi de l(arg)e a XII st. le piece, valent VI £ XII st.. A Herman Vroesche carpentier pour avoir ouvre de son mestier audit moulin par XII jours et demi a refaire le paroit et le canel et y avoit ouvre partout ailleurs ou necessaire y fu a VI st. IX den. par jour montent III £ III st. III den.ob.. A lui pour ses deux varles qui y avoient ouvre de leur mestier par XII jours et demi a V st. VIII den. chacun par jour montent VII £ XX den.. A Jehan Walraven Daix fernier pour avoir livre III^c de grans claux pour le dit canel a V st. le cent montent XV st.. A lui pour avoir livre III^c daultres claus pour mettre et employer a louvrage de la dicte paroit a II st. le cent montent VIII st.. Au manniere du dit molin de Herle a cause de ce que le moulin avoit joquie quand on le refest sans rendre aucun prouffit pour l'espace de huit jours dont on lui fist rabat de sa ferme pour le dit temps XV st. montent toutes ces parties XXIX £ XVIII st. et ob. siqu'il apparrait par 1 rolle de parchemin ou quil toutes ycelles sont particulierement declaree certefues par leschevins et lescoutete du lieu le XIX jour de juing lan mil et quatre cens. Rendu a court pour ce XXIX £ XVIII st. ob. qui valent

..... XIX fl. I st. V den. fois.

Paul Cajus van Hoensbroeck

Inleiding.

Uit de familie van Hoensbroeck (nú von und zu Hoensbroech) zijn veel geestelijken en religieuzen voortgekomen. Zoals in vorige verhandelingen gezien was het welhaast een traditie, dat deze de naam dier familie eer bewezen. Ook kan men dit voldoende lezen in het eind 1967 verschenen boek over Hoensbroeck. ¹⁾

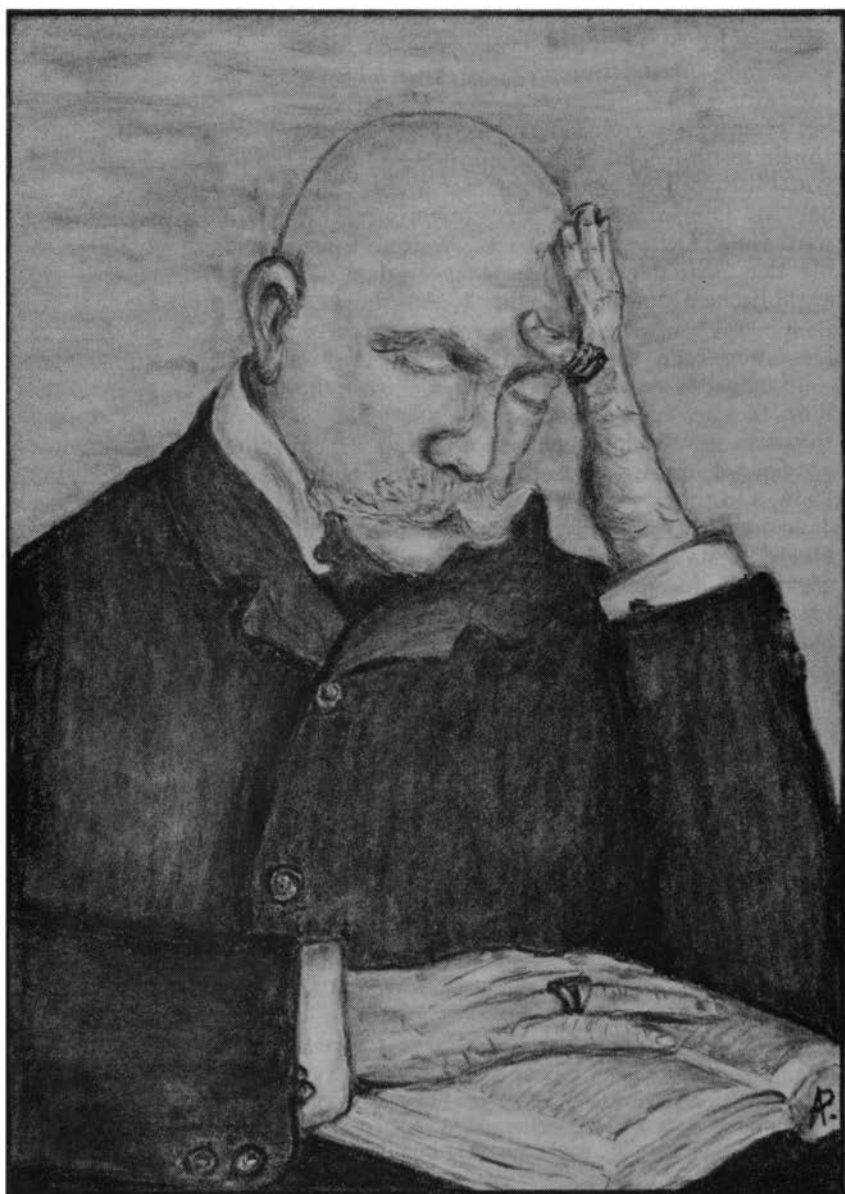
Wel was het merkwaardig dat haar tot hoge kerkelijke functies geroepenen regeerden in het tijdperk waarin de kerk in ons deel van Europa een der moeilijkste perioden van haar bestaan doorworstelde en dat deze tot het uiterste voor het welzijn der kerk op de bres gestaan hebben.

In des te meer contrast tot dezen staat de latere telg dier familie, Paul Cajus van Hoensbroeck, die, laat 't ons eerlijk bekennen, er op aangezien werd een schandvlek te zijn op het blazoen van kerk en familie. Paul Cajus van Hoensbroeck trad in bij de orde der Jezuiten in 1878 en bleef daarin tot einde 1892, dus gedurende veertien jaren. Zij besluit om uit de orde te treden kwam vrij plotseling en ná zijn uittreden werd hij een fel bestrijder dier orde, van Rome en de kerk en van haar dogma's.

Zijn eerste publicatie over dit uittreden — een boekje van een 50-tal bladzijden —: „Mein Austritt aus dem Jesuitenorden” verscheen in 1893. Het was een felle aanklacht tegen die orde, haar systemen van opleiding, haar tuchtregels, enz. Eerst twintig jaar later, nadat hij de 12e herdruk van dit werkje onveranderd uitgegeven had en meerdere aanklachten tegen Rome en de katholieke kerk in boeken, brochuren en tijdschriftartikelen gelanceerd had, kwam een antwoord van de zijde der Jezuiten in het boek van Robert von Nostitz-Rieneck (S.J.) onder de titel: „Graf Paul von Hoensbroechs Flucht aus Kirche und Orden — was er verliesz und verlor” (1913).

Hij bleef in de belangstelling door zijn eigen geschriften, door contra's en polemieken tot hij in 1923 overleed. Ook nadien bleef die belangstelling bestaan. Bekend is, dat zijn werken nog door het duitse nazi-regiem gepropageerd werden. Met tienduizenden in druk en in vele herdrukken hadden zij de weg tot de massa gevonden. Ook waren er „Volksuitgaven”.

Tóch was het — aanvankelijk — nog moeilijk om zijn literatuur in leen te verkrijgen. Zo berichtten o.a.: het Stadtarchiv Aachen:

Paul Mühlbacher von Mühlbach und Co. 1897

„Das Stadtarchiv besitzt kein Quellenmaterial über den Exjesuiten Paul Graf v. Hoensbroech. Aus dem „Lexikon für Theologie und Kirche“ Bd 5, Freiburg 1960² ersehen Sie den neuesten Stand der Forschung und finden dort auch Hinweise auf ausführlicherer Literatur“;

het Hauptstaatsarchiv Düsseldorf: „I-Bd30-1397/68: Wir bedauern, Ihnen mitteilen zu müssen, dasz Quellenmaterial über Paul Cajus von Hoensbroech im Hauptstaatsarchiv Düsseldorf nicht nachweisbar ist. Die im „Brockhaus“ angeführte Literatur zu Hoensbroech wird Ihnen sicher bekannt sein. Weitere Literatur sowie ein Verzeichnis der Schriften Hoensbroechs finden sich bei: W. Kosch, Das katholische Deutschland, Bd. 1, Augsburg 1933, Sp. 1642f.“

Deze berichten waren teleurstellend vooral wyl men — met recht — dacht aan de bakermat toch wel voor het verkrijgen van literatuur te kunnen aankloppen.

Intussen gaven de bekende Nederlandse encyclopaedieën nog uitvoeriger omschrijvingen, o.a. de Katholieke encyclopaedie d. 13-1936, Oosthoek d. 7 z.j., de Winkler Prins d. 10-1951. Maar ook dáármede was men nog niet waar men wilde zijn.

Meerdere navragen hadden tot resultaat dat een opgaaf verkregen werd van de zich in *Nederlandse* bibliotheken bevindende werken ván, óver en tégen Paul Cajus van Hoensbroeck en wel in de Koninklijke Bibliotheek, in de universiteitsbibliotheken van Amsterdam, Leiden, Utrecht, Groningen en Nijmegen, in de Provinciale Bibliotheek van Friesland, de stadsbibliotheek van Rotterdam, bibliotheken van meerdere katholieke Orden, de bibliotheek van de theologische hogeschool te Kampen en in die van het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis te Amsterdam.

En — samenvattend — zou men deze werken als volgt willen noemen:

- 1889 „Der Kirchenstaat in seiner dogmatischen und historischen Bedeutung“.
- 1891 „Warum sollen die Jesuiten nicht nach Deutschland zurück?“
- 1892 „Christ und Widerchrist“.
- 1893 „Moderner Jesuitismus“.
- 1893 „Mein Austritt aus dem Jesuitenorden“.
- 1895 „Der Jesuitenantrag des Zentrums“.
- 1895 „Die Römische Frage“.
- 1895 „Ultramontane Leistungen“.
- 1897 „Der Ultramontanismus“.
- 1897 „Religion oder Aberglaube?“
- 1901 „Ein Beitrag zur Lignori-moral“.
- 1902 „Das Papsttum in seiner sozial-kulturellen Wirksamkeit“ 2-delen (4e druk).
- 1903 „Der Zweck heiligt die Mittel“, als jesuitischen Grundsatz erwiesen.
- 1904 „Der Syllabus“.
- 1904 „Das Schulprogramm des Ultramontanismus“.
- 1905 „Der Jesuitismus“.
- 1906 „Moderner Staat und Römische Kirche“.
- 1907 „Rom und das Zentrum“.
- 1907 „Die katholisch-theologische Fakultäten im Organismus der preussischen Staatsuniversitäten“.

- 1909/10 „14 Jahre Jesuit“. Autobiografie (2 delen).
 1912 „Das Jesuitengesetz“.
 1914 „Das Zentrum ein Fremdkörper im national-politischen und kulturellen Leben“.
 1918 „Heitling. Reichskanzler und preussischer Ministerpräsident“.
 1920 „Das Wesen des Christentums“.
 1926 (ná zijn dood) „Wesen, Einrichtung und Wirksamkeit des Jesuitenordens“ ...

En hiermede zijn dus alleen van hém afkomstige werken genoemd, waarvan de drie eerstgenoemde als vurige propagandageschriften vóór kerk en orde genoemd mogen worden!

Wie wás Paul Cajus van Hoensbroeck?

In het in de eerste noot genoemde boek over Hoensbroeck zoekt men tevergeefs naar zijn naam. Dit vindt zijn oorzaak daarin, dat de familie van Hoensbroeck — mede op verzoek der gemeentelijke bestuurders — in haar stamreeks slechts opgenomen kon worden tot het tijdstip waarop het herenrecht der familie over Hoensbroeck eindigde, d.w.z. toen in de franse tijd na de grote revolutie ook in onze streken nieuwe verhoudingen ontstonden.

De hierna volgende gegevens zijn zeer summier gehouden.

Sedert het begin der 17e eeuw — na het toevallen van de erfenis uit de familie van Boedberg — had de familie van Hoensbroeck haar woonzetel verplaatst naar Haag, het bekende kasteel nabij de oude stad Geldern. Toch ook hield zij haar stamslot te Hoensbroeck instand en van tijd tot tijd woonden ook hier familieleden.

In het genoemde boek over Hoensbroeck zijn haar rijkdom, haar positie en invloed in het gebied van de Nederrijn uitvoerig beschreven.

In erfopvolging werd familiechef de op 1 juni 1805 op Haag geboren Franz Egon van Hoensbroeck, die zich noemde: Markies en graaf van Hoensbroeck, Vrijheer op Haag, Hoensbroeck, Blyenbeck en Buchfeld, erfmaarschalk van het hertogdom Gelder; hij was bovendien koninklijk-pruissisch „Regierungsrat“ en koninklijk kamerheer, grootkruisdrager der souvereine Maltheser Ridder-Orde en mede-oprichter van de autonome „Rheinische Ritterschaft“. Hij huwde op 5 april 1840 met Mathilde Huberta, rijksbaronesse van Loë-Wissen, geboren op het bekende kasteel Wissen 10 augustus 1810, dochter uit een eveneens machtige en invloedrijke familie in het nederrijns gebied. Dit echtpaar kreeg negen kinderen: een daarvan was Paul Cajus, die op kasteel Haag geboren werd 29 juni 1852. Zijn peetoom was graaf Cajus zu Stolberg-Stolberg.

Franz Egon (de vader) kreeg in 1849 een ernstige oogziekte en werd blind. De kinderen hebben hem sindsdien niet anders dan blind gekend. Hij overleed 19 december 1874.

Als kind groeide Paul Cajus op in de uitzonderlijke sfeer die zijn familie tengevolge van haar status aldaar nog kon beleven, doch in welke familie — dit was bekend — ook de nodige zuinigheid in acht genomen werd. Hij kreeg les van een huisonderwijzer, gods-

dienstonderricht van de huiskapelaan en had als zijn „Erzieherin” Frl. M. Leijdel. Daarna werd hij naar een internaat gebracht voor het volbrengen van gymnasiale studiën. Daartoe werd hij van zijn 10e tot zijn 17e jaar geplaatst in het door Jezuiten geleide internaat „Stella Matituna” (Morgenster) te Feldkirch in Vorarlberg-Oostenrijk, waar veel jongens van duitse katholieke adel hun opleiding ontvingen.

Zijn gymnasiale opleiding voltooide hij aan het groothertogelijk hessisch gymnasium in Mainz onder toezicht — vooral — van de bisschop van Mainz: Freiherr Wilhelm Emanuel von Ketteler, een neef van zijn moeder.

Na afloop daarvan studeerde hij filosofie en rechten: in Stonyhurst (Engeland) in het Jezuietencollege aldaar 1871/72, en aan de universiteiten te Bonn en Göttingen 1872/75.

Wijl hij door de rang van zijn geboorte niet in aanmerking kwam om zijn vader als familiechef op te volgen — in hun ogen altijd nog als Heer van Hoensbroeck, Haag, enz. — was het voor hem zaak om zich een eigen bestaan te verwerven. Daarvoor legde hij na zijn juridische opleiding een zg. „Referendar-examen” af met de bedoeling om een aanstelling te verwerven bij, wat wij noemen: de rechterlijke macht.

Hij heeft voor zo'n betrekking volgens zijn latere publicaties veel moeite moeten doen, spreekt zelfs van 24 pogingen voor een beroepskeuze, doch faalde.

Het gebied waartoe Haag behoorde, was sinds 1703 bij Pruisen gevoegd. Overheidsinstanties, waarbij de rechterlijke macht, werden voor wat bezetting der hoofdfuncties betreft, hoofdzakelijk geformeerd uit andersdenkenden meest protestanten en afkomstig uit het eigenlijke Pruisen. Opnemen in een der hoofdfuncties van iemand uit een familie — en wélk een familie — met uitgesproken katholieke inslag en studie op katholieke grondslag stuitte daar in die tijd op tegenstand. Tóch is hij een tijdlang als „Referendar im Justizdienst tätig gewesen”.²⁾

(Wordt vervolgd)

P. A. H. M. PEETERS.

Noten.

- 1) „Geschiedenis van Hoensbroeck” door J. M. van de Venne, J. Th. H. de Win en P. A. H. M. Peeters, Echt 1967.
- 2) „Mein Austritt aus dem Jesuitenorden”, 12e druk, 1910, blz. 7.

Romeinse grafvondsten te Rimbург

In juli 1970 werd ten noorden van de Dorpstraat te Rimburg een 4 m. brede en 2 m. diepe sleuf voor buizenaanleg gegraven door de percelen: gem. Ubach over Worms kadaster sectie G nrs. 764 en 865. Dit geschiedde t.b.v. het zuiveringschap „De Worm”.

Op 7 juli werden in deze sleuf, op coord. 204.02/325.40 (op situatie-tekening aangegeven met zwarte punten), een aantal romeinse brandgraven door de graafmachine gestoord. Door oplettendheid van de eigenaar van dit terrein, de heer P. J. Spierts, werd een groot gedeelte van de bijgiften gered en kon tevens van een aantal voorwerpen worden nagegaan uit welk graf zij afkomstig waren. Op 8 juli werden eveneens weer enige stukken geborgen.

De heer Spierts meldde deze vondst direkt aan de burgemeester van Ubach over Worms, de heer J. van 't Hooft. Vervolgens zond hij zowel bericht aan de gemeentelijke oudheidkundige dienst van Heerlen, onder wiens archeologisch ressort Rimburg valt, als aan de heer Chr. Beckers, correspondent van de rijksdienst voor het oudheidkundig bodemonderzoek.

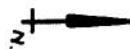
De gevonden voorwerpen bleken afkomstig uit minimaal twee romeinse graven. Het 1e graf bevond zich gedeeltelijk in de N.wand van de sleuf, terwijl het 2e in de Z.wand zat. De afstand tot aan de rooilijn van de Dorpstraat bedroeg respectievelijk 40.30 en 42.20 m. Op een diepte van 1.70 m. onder het maaiveld konden in de profielen twee maximaal 5 cm. dikke en 40 cm. brede zwarte laagjes, bestaande uit houtskool, beenderrestjes, spijker- en enkele aardewerkfragmenten, worden waargenomen. Hierop stonden de bijgiften.

Inhoud graf nr. 1 (zie afbeelding 1).

S. 1. Kookpot met hartvormig geprofileerde rand (dekselgeul). Op de schouder twee ondiepe horizontale groeven. Ruwwandige techniek, broos rose-geel baksel. Datering: midden 2e — begin 5e eeuw (P. J. J. Stuart: Gewoon aardewerk uit de romeinse legerplaats en de bijbehorende grafvelden te Nijmegen; Leiden 1963, blz. 74 type 203).

Op deze kookpot bevond zich omgekeerd:

S. 2. Deksel met verdikte rand. Grijs-wit vrij zacht baksel. Datering: eind 2e — 1e helft 3e eeuw (E. Gose: Gefässtypen der römischen Keramik im Rheinland; Kevelaer 1950, blz. 47 nr 561).

SCHIEDEN SEILER -

WEG.

865

764

DORP -

STRAT.

8572

rimburg
1:1250

Op deze deksel was vastgeoxideerd:

S. 3. IJzeren mes waarvan het houten handvat vergaan is.

S. 4. Bolvormig bekertje met steile hals en verdikte rand. Dunwandig bruin-rood baksel, metaalachtig bruin-zwart gevernist met twee smalle horizontale kerfbandjes. Datering: eind 2e — 1e helft 3e eeuw (Gose o.c., blz. 18 nr 200).

S. 5. Kommetje met hartvormig geprofileerde rand (dekselgeul). Op de schouder twee ondiepe horizontale groeven. Ruwwandige techniek, broos grijs-geel baksel. Datering: 3e kwart 2e eeuw (Gose o.c., blz. 43 nr 506).

S. 6. Deksel met verdikte rand. Grijs-wit baksel. Datering: \pm 165 — 200 (Gose o.c., blz. 47 nr 560).

S. 7. Terra sigillata-kom type Dragendorff 37. Onder de eierlijst met bijstreep links; medaillons met gebogen vrouwenfiguur, afgewisseld door een man met dubbele fluit onder een halve boog. Deze figuren zijn onderling gescheiden door een verticale streep met bovenaan een vogel en aan de onderzijde afwisselend een bol en een blad. Vrij zacht rood-bruin baksel met op figuren afgesleten deklaagje. Vervaardigd te Lezoux. Datering: Traianus — Antonini (98—180) (F. Oswald: *Index of figure-types on terra sigillata*; Liverpool 1936—37, nrs. 336 (stijlverwant), 614 en 2298).

Inhoud graf nr. 2 (zie afbeelding 2).

S. 8. Kommetje met hartvormig geprofileerde rand (dekselgeul). Op de schouder twee ondiepe horizontale groeven. Ruwwandige techniek, geel-wit baksel. Datering: midden 2e — begin 3e eeuw (W. Vanvinckenroye: *Gallo-Romeinse Grafvondsten uit Tongeren*; Publikaties van het Provinciaal Gallo-Romeins Museum Tongeren, nr. 6; Tongeren 1963, blz. 31 afb. 9 nr. D).

S. 9. Kruik van slanke vorm. De grootste breedte ligt vrij ver boven het midden van de buik. De hals en het ene oor ontbreken. Gladwandige techniek, geel-wit vrij zacht baksel. Datering: 2e helft 2e — 1e helft 3e eeuw (H. van de Weerd: *Inleiding tot de Gallo-Romeinse archeologie der Nederlanden*; Antwerpen 1944, blz. 267—268 nrs. 5—6).

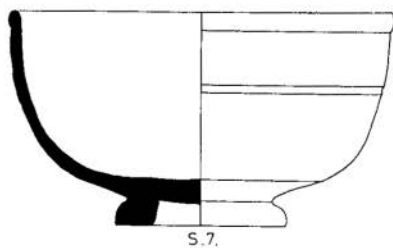
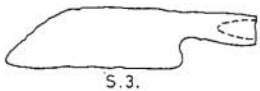
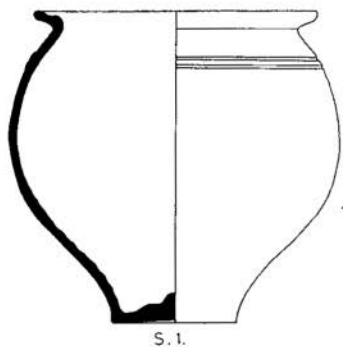
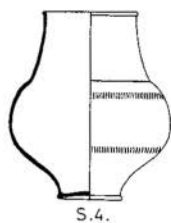
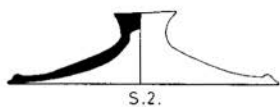
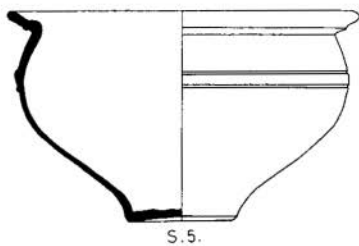
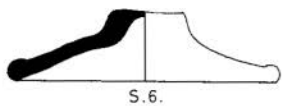
S. 10. Steilwandig bekertje zonder hals, met gladde rand. Gladwandige techniek, grijs-wit baksel met grijs-blauw-achtig vernislaagje. Datering: \pm 165 — 200 (Gose o.c., blz. 16 nr. 185).

Dit bekertje bevond zich tussen:

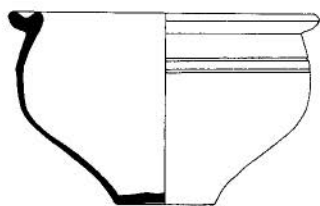
S. 11. Beenderrestjes en spijkerfragmenten met houtskoolspootjes.

Losse vondsten (zie afbeelding 2).

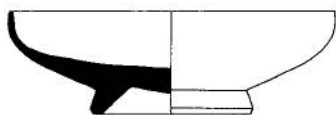
S. 12. Terra sigillata-schaaltje type Dragendorff 32. Oranje-rood vrij zacht baksel met ver afgesleten deklaagje. Waarschijnlijk vervaardigd te Rheinzabern. Datering: \pm 130 — 200 (F. Oswald en

1 2 3 4 5cm.

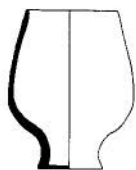
S.8.

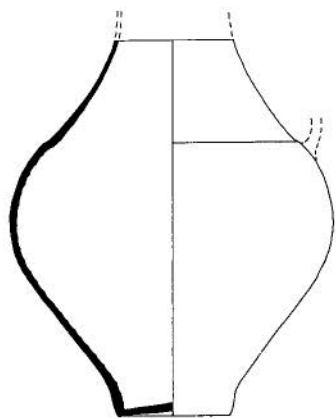
S.12.

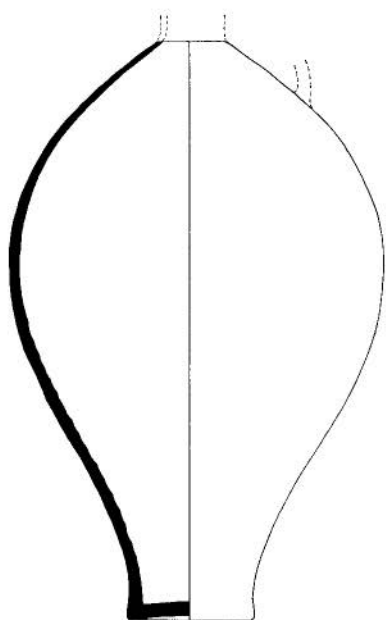
S.13.

S.10.

S.15.

S.9.

S.16.

1 2 3 4 5cm.

T. D. Pryce: An introduction to the study of terra sigillata; London 1966, pl. LXIII nr. 1).

S. 13. Randfragment van een terra sigillata-schaaltje type Dragendorff 32 als nr. S. 12 doch iets dikwandiger en met een totaal afgesleten deklaagje.

S. 14. Bodemfragment van een terra sigillata-kom type Dragendorff 45. Oranje-rood baksel met tamelijk afgesleten deklaagje. De binnenkant is bezet met kwartssteentjes. Vervaardigd in Oost-Gallië. Datering: midden 2e — 1e helft 3e eeuw (Oswald en Pryce o.c., pl. LXXIV nrs. 2—5); niet afgebeeld.

S. 15. Bolvormige kruik. Het ene oor en een gedeelte van de hals ontbreken. Waar de hals schuin in de schouder overgaat loopt horizontaal een licht geprofileerd bandje. Ruwwandige techniek, oranje-bruin-achtig baksel. Datering: eind 2e — 1e helft 3e eeuw (Vanvinckenroye o.c., blz. 59 afb. 31 nr. B).

S. 16. Bord met schuin opstaande wand en naar binnen verdikte rand. Vlak onder de rand een horizontale groef. Geel-wit baksel, bruin-zwart gevernist. Datering: 2e eeuw (Stuart o.c., blz. 26—27 type 10).

S. 17. Bodemfragment van een kruik in ruwwandige techniek, rosegeel baksel; niet afgebeeld.

S. 18. Bodemfragment van een kruik in gladwandige techniek, geel-wit baksel; niet afgebeeld.

S. 19. Wandfragment van een kruik in gladwandige techniek, rosegeel baksel; niet afgebeeld.

Beide graven zijn te dateren tussen de 2e helft 2e en de 1e helft 3e eeuw.

De richting der vondsten is nagenoeg N.O. — Z.W. en in het verlengde van deze lijn zullen in de toekomst waarschijnlijk nog meer romeinse brandgraven te voorschijn komen. Bij verdere graafwerkzaamheden zal de buizensleuf ook door de Dorpstraat getrokken worden en mogelijk zal men dan kunnen konstateren of zich hieronder de romeinse weg bevindt waarop de nu ontdekte graven georiënteerd zijn (naar het noorden toe werd de weg in deze sleuf niet teruggevonden). Hierbij past dan ook het romeinse graf dat volgens een mededeling van de heer Chr. Beckers uit Rimborg in ± 1930 op perceel sectie G nr. 897 ten zuiden van de Dorpstraat werd ontdekt en dat op de situatietekening is aangegeven met een kruisje.

Tot slot een woord van dank vanwege de directie van de gemeentelijke oudheidkundige dienst aan de heer P. J. Spierts, eigenaar der voorwerpen, die ons in staat stelde de vondsten te restaureren en te bestuderen.

JOS GIELEN.

Overlijdens- en huwelijksnotities uit het begin der 17e eeuw uit de parochie Kerkrade

Toen wij ruim vijftien jaar geleden de zolderkamers van de pastorie der Lambertusparochie doorzochten naar theologische handschriften uit de abdij Rolduc ¹⁾, kwamen ook enkele oude doopregisters uit de 17de eeuw te voorschijn. Het bleken de originelen te zijn van het grote register, waarin pastoor C. Lutzerath in 1796 alle aantekeningen had overgeschreven. Dit afschrift bevindt zich thans in het Rijksarchief te Maastricht ²⁾. De doopnotities in het afschrift beginnen met het jaar 1615. De bewaard gebleven overlijdens- en huwelijksaantekeningen beginnen pas met het jaar 1654 ³⁾. Het was dan ook een aangename verrassing, dat er zich tussen de vele pappassen op de zolderkamers een paar blaadjes van een notitieboekje bevonden, waarop de overledenen uit de jaren 1614—1620 geneoteerd staan. Er was ook een los blaadje bij met de huwelijken die te Kerkrade werden gesloten in de jaren 1624 en 1625. Helaas zijn het slechts restanten. Ze kunnen echter voor de genealogen van belang zijn, en in de opmerkingen die er telkens bijstaan, kan men de sfeer proeven die in de toenmalige parochie heerste. Een reden om de tekst te publiceren en kort in te leiden. Het eerst is afgedrukt de lijst van overledenen (1614—1621); iedere notitie is voorzien van een nummer, om gemakkelijker te kunnen verwijzen. Dan volgen de huwelijken uit de jaren 1624 en 1625, die apart zijn genummerd.

De parochie Kerkrade omvatte destijds het gebied van de schepenbank, d.w.z. het hele grondgebied van de tegenwoordige gemeente, en daarbij de gehuchten Strass, Maubach, Kohlberg en Pesch, die nu tot de gemeente Herzogenrath behoren. Tot 1816 strekte de bank en de parochie Kerkrade zich uit tot aan het riviertje Worm. Daar lag ook de buurschap „auf Steynbusch”, die in nr. 53 wordt genoemd, vlak bij de gemeente Kohlscheid. De meeste plaatsnamen uit de lijsten zijn nu nog bekend, zoals „die Kaelheyde” (nr. 52) met de huizen „uff dem Kreichelberg” (nr. 86); eveneens „Speckholtzerheyde” (huw. nr. 10) met de bij de Bovenste Locht gelegen huizen „in den Calberth” (nrs. 46 en 55) en die „auf den Holtsbruch” (huw. nr. 9). Het Kerkraadse stadsdeel, dat nu ten onrechte de Franse naam Chèvremont draagt ⁴⁾, wordt begin 17de eeuw aangeduid als „auf Schevemont” (nr. 83), zoals de naam officieel zou moeten luiden; op meer dialectische wijze als „auf Scheffejmet” (nr. 51). Men bedoelde er de buurtschap mee, die lag langs de tegenwoordige Chèvremontstraat en het begin van de Van Gronsveldstraat (tot voor

kort „Stee straat” geheten). Er stonden in de 18e eeuw ruim 40 kleine woningen⁵⁾. Onbekend is nu de naam „Titzfelt” (nr. 42, huw. 3 en 4); deze huizengroep lag tussen de buurtschappen Kloosterbosch en de oude Vink. Te Haanrade moeten we waarschijnlijk zoeken de buurt „in der Flotzen” (nr. 12), die in de naamlijsten der parochianen van 1778 en 1780 aangeduid wordt met „in gen Vloes”. Dan is er nog de buurt „auf der Cockelheyden” (nr. 39). Deze naam keert ook telkens terug in genoemde naamlijsten. Hij wordt gebruikt voor een groep huizen te Bleyerheide, die nu „der Kant” wordt genoemd, gelegen aan het einde van de Kokkelestraat naast het broederklooster. De plaatsaanduiding „in der Brucken” (nr. 45) werd gebruikt voor de nu afgebroken Brugmolen en voor het onlangs opgeruimde huis „der Bril”. Zij lagen namelijk bij de brug over de Anstelbeek.

De pastoor had zijn problemen met de uitgestrekte parochie. De Hopel b.v. lag zo exentrisch, dat de bewoners zich kennelijk niet met de Kerkraadse parochie verbonden voelden. Als er op 18 juli 1615 een vrouw sterft (nr. 20), heeft men niet de Kerkraadse pastoor geroepen om haar te bedienen, maar een „vreemde”. Dat is zeker de pastoor van het nabijgelegen Eygelshoven geweest. De vrouw werd zelfs niet in Kerkrade begraven. Het probleem „Hopel, wel of niet bij Eygelshoven” is blijkbaar van oude datum.

De parochie was uitgestrekt, maar het aantal „zielen” niet erg hoog. Bij de kerkvisitatie van 1624 wordt als globaal getal opgegeven: 1000 communicanten⁶⁾, d.w.z. parochianen ouder dan 10 jaar, die te communie mochten gaan. Daar kunnen ongeveer 200 kinderen van 0 tot 10 bijgerekend worden. De pastoor had dan de zorg over ongeveer 1200 parochianen. Volgens de lijsten van overledenen stierven er op dat aantal in het jaar 1615 13 of 14 volwassenen, in 1616 15 volwassenen, in 1617 slechts 8 volwassenen, in 1618 weer 15, in 1620 tenslotte 16. De aantekeningen over 1619 zijn verloren gegaan, die over 1614 beginnen pas met het najaar, waarin 6 volwassenen overleden, hetgeen overeenkomt met een aantal van 15 over het hele jaar. Het aantal volwassenen dat per jaar overleed, is over die zes jaar vrij constant. Het aantal overleden kinderen wisselt sterk: in het najaar 1614: geen kind overleden, in de loop van 1615 daarentegen 12 (of 13), in 1616 geen, in 1617 drie uit één gezin, in 1618 en 1620 weer geen enkel kind. De kindersterfte is in het verleden zeer hoog geweest, men krijgt dan ook de indruk dat de pastoor na 1615 alleen in uitzonderlijke gevallen noteerde, wanneer er kinderen overleden.

De notities zijn meer dan een chronologische lijst van overledenen, de pastoor voegt er vaak korte opmerkingen over de persoon en zijn sterven bij. Voor hem was vooral van belang, of de overledene voorzien was van de laatste H. Sacramenten (Biecht, Communie, Oliesel). Dat was bij de meeste parochianen het geval. Opvallend is, dat in 1618 een vrouw alleen had kunnen biechten en communiceren

(nr. 67); twee ontvingen alleen de Eucharistie (nrs. 63 en 68); in 1616 had hij een jonge man van 17 jaar alleen de Biecht kunnen afnemen (nr. 43). Twee personen die door een beroerte getroffen waren, kregen nog het Oliesel (nrs. 77 en 80) evenals twee, die niet bij zinnen waren (nrs. 45 en 54). Vijf mensen stierven zo plotseling, dat de pastoor hen geen sacramenten meer kon toedienen (nrs. 4: 32, 35, 65 en 87). Bij nr. 14 echter voegt de pastoor er uitdrukkelijk aan toe: zonder sacramenten, maar toch niet plotseling overleden. Een pastorale terechtwijzing die meer voor het nageslacht bestemd was. Soms schrikt men wel even van het oordeel van de pastoor. In februari 1619 stierf Elizabeth Anstenrade in het kraambed tengevolge van hevige koorts. Zij stierf zonder sacramenten, maar — zo meent de pastoor — het was een ongehuwde moeder, die haar kind in ontucht had ontvangen (nr. 71). In februari 1616 werden de sacramenten en een kerkelijke begrafenis geweigerd aan Paulus Rodcrants. Hij was namelijk geëxcommuniceerd, omdat hij een zuster uit het klooster van Sinnich ontvoerd had en een heiligschennende daad met haar had gepleegd (nr. 33). We kunnen er een heel drama achter vermoeden. Sinnich was een klooster voor adellijke vrouwen, gelegen bij Teuven (België) en stond onder de jurisdictie van de abt van Rolduc. Deze had ook het recht, een van zijn kanunniken als pastoor van Kerkrade aan te wijzen.

De pastoor interesseerde zich zeer voor zijn parochianen: hij noteert de leeftijd van de overleden kinderen, vermeldt nadrukkelijk dat iemand op jonge leeftijd stierf (nrs. 43, 65, 81, 88), een parochiaan die als honderdjarige overleed, kreeg vanzelfsprekend een bijzondere vermelding (nr. 34). In het jaar 1615 stierven in oktober twee personen aan de gevreesde pest, Michael en Johannes Spiertzgens (nrs. 27 en 29). In september 1617 zijn drie kinderen uit één gezin door de genadeloze ziekte aangetast en stierven kort achter elkaar (nr. 53). De pastoor had ook het recht testamenten op te maken voor zijn parochianen. Twee eenvoudige zijn vastgelegd bij de overlijdensnotities van het jaar 1620 (nrs. 75 en 82). De stervenden hadden hun laatste wil kenbaar gemaakt in het bijzijn van enkele getuigen, die met name genoemd worden. De koster (custos) was er beide keren bij. Het zijn slechts heel simpele beschikkingen.

Deze lijst van overledenen verschaft ons enkele nadere gegevens over bepaalde inwoners. Op 16 nov. 1616 overleed Hendrik Spiertzgens (nr. 44), die door de pastoor aangeduid wordt als „villicus meus”, d.w.z. de bedrijfsvoerder op de boerderij van de pastoor. Daaruit blijkt, dat de pastoor van Kerkrade reeds in het begin van de 17de eeuw een klein boerenbedrijf had. In de 18de eeuw vinden we er veel bewijzen van. De stallen en de schuur lagen naast de pastorie. Pastoor Fabritius, die in 1609 overleed, bewoonde kamers in de kerktoeren⁷⁾. Waarschijnlijk was de behuizing in de toren slechts van tijdelijke aard, wegens de onveiligheid tijdens de 80-jarige oorlog. In ieder geval is pastoor Dammerscheidt in 1629 en 1630 bezig de

pastorie te verbeteren, zoals hijzelf optekent. In augustus 1629 wordt op het terrein van de pastorie water gevonden en een put gebouwd, op 5 september 1630 legt hij de eerste steen voor een nieuw woonvertrek ⁸⁾.

We vernemen ook de sterfdag van de edelman Adam van Berghe, genaamd Trips (nr. 80). Hij bewoonde met zijn broer Hendrik het huis 's-Herenanstel (nu het St. Elisabethstift; de kelders van het oude herenhuis liggen nog onder het tegenwoordige gebouw). Adam was niet gehuwd, hij stierf tengevolge van een beroerte op 10 mei 1620, ongeveer 40 jaar oud ⁹⁾. Hij had alleen het Oliesel ontvangen. Adam Trips — zoals de pastoor hem kortweg noemt — werd in het koor van de parochie begraven. Zijn broer wenste er echter geen vergoeding voor te betalen, want de familie Trips had al genoeg voor de parochie gedaan. Zij had in 1614 een flink bedrag geschonken voor het levensonderhoud van de kapelaan ¹⁰⁾. In 1624 is de onenigheid met de pastoor nog niet bijgelegd.

Op de grote hoeve Terwinselen woonde destijds een familie Scheren. In december 1624 of '25 stierf er de boerin of een van de dochters (nr. 90). Pachter op Kloosteranstel (tegenwoordig Klarenanstel) was een zekere Streuvers, op 12 september 1618 overleed de vrouw van de pachter (nr. 64).

Deze lijst van overledenen is grotendeels uit de tijd van pastoor Hendrik Wassenberg, die op 23 oktober 1614 als pastoor van Kerkrade werd geïnstalleerd, maar reeds zes jaar later, in oktober 1620, naar een andere parochie verhuisde ¹¹⁾. Zoals uit de formuleringen „villicus meus” en „privavi” (nrs. 44 en 33) blijkt, heeft de pastoor de aantekeningen zelf gemaakt. Maar iemand anders heeft ze later overgeschreven, want het schrift verandert niet na het vertrek van pastoor Wassenberg. Het is het schrift van de hand die ook het eerste doopregister ¹²⁾ is begonnen en daarin de notities heeft geschreven tot en met 12 augustus 1630. Het schrift is zeer verzorgd, vooral voor de eerste acht jaar. De schrijver gebruikt altijd het Latijn, behalve in plaatselijke benamingen. Het afschrift zou door pastoor Dammerscheidt gemaakt kunnen zijn; hij volgde Wassenberg op en bleef tot aan zijn dood (13 april 1654) pastoor te Kerkrade. Vanaf 2 november 1630 zijn echter de doopaantekeningen weer van een andere hand, die minder handig schrijft en meer dialect gebruikt. Ook deze notities zijn niet bij ieder doopsel meteen ingeschreven, maar pas naderhand overgeschreven, zodat bladzijden lang een doorlopend schriftbeeld ontstond.

De restanten van het oudste overlijdensregister uit de parochie Kerkrade zijn slechts losse papiertjes, die gemakkelijk verloren raken. Daarom wordt de inhoud hier in druk vastgelegd.

L. AUGUSTUS.

Noten (bij de inleiding).

- 1) Roda Sacra 1104—1954, Roermond 1954, blz. 16, 17 en 70.
- 2) J. M. van de Venne, Beschrijvingen van de doop-, trouw- en begraafboeken in de provincie Limburg, dagtekenende van vóór de invoering van de Burgerlijke Stand, 's-Gravenhage 1953, nr. 278. — De originele doopregisters in het parochiearchief van de St. Lambertuskerk te Kerkrade dragen de signatuur A 23 (25 feb. 1616 — 22 sept. 1633), A 24 (29 april 1640 — mrt. 1649), A 25 (6 mrt. 1651 — 2 juni 1667) en A 26 (2 juni 1667 — 21 dec. 1694).
- 3) Van de Venne, o.c. nr. 283.
- 4) P. Tummers, Romaans in Limburgse aardrijkskundige namen. Assen 1962, blz. 53—55.
- 5) Dit kan opgemaakt worden uit de diverse naamlijsten der parochianen uit de 18e eeuw, die door de pastoor en de kapelaan geregeld werden opgesteld. In het archief der Lambertusparochie zijn bewaard de lijsten uit de jaren 1740, 1741, 1742, 1764, 1768, 1778, 1780, 1781, 1791 en 1796.
- 6) G. Simenon, Visitationes archidiaconales archidiaconatus Hasbaniae in dioecesi leodiensi ab anno 1613 ad annum 1763. Tomus I, Luik 1939, blz. 421.
- 7) De Maasgouw 1918, blz. 20.
- 8) Registrum redituum parochialis ecclesiae kerckradensis, renovatum per rev. ac nobilem Dom. Guilhelmum a Dammerscheit, priorem abbatiae Closteradensis, tunc ibi pastorem. Anno Domini 1622, fol. 102.
- 9) Macco kende de sterfdag niet (H. F. Macco, Beiträge zur Geschichte und Genealogie rheinischer Adelsfamilien, Aken 1884, blz. 81). Adam Trips is volgens de leeftijdsaanduiding in het overlijdensregister in 1581 of 1582 geboren. Zijn jongere broer Hendrik is volgens Macco geboren op 22 dec. 1583.
- 10) Simenon, o.c., blz. 423. Vgl. Franquinet, Oorkonden en Bescheiden . . . van de abdij Kloosterrade, Maastricht 1868, nr. 93.
- 11) Gemeentearchief Kerkrade, archief der schepenbank, nrs. 54 en 55 (voorlopige inventaris).
- 12) Archief van de parochie St. Lambertus, A 23.

LIJST VAN OVERLEDENEN ¹⁾

fol. 1 Anno Domini 1614 ²⁾

1. Nicolaus *Rutzenfeldt*, omnibus sacramentis munitus, 20 septembris.
2. Gossuinus *Isermans*, omnibus sacramentis munitus, 7 octobris.
3. Maria *Kraumbachs*, omnibus sacramentis provisa, 12 octobris.
4. Maria *Spiertzgens*, coelebs, subitanae morte sine sacramentis, 7 novembris.
5. Cornelius *Langerjans*, coelebs, sine sacramentis, 8 novembris.
6. Leonardus *Wassenberg*, der Korver genandt, zu Nullandt, viduus, 12 decembris.

7. fili. praecquis Kirchradensis minorennis ³⁾, sine sacramentis, 3 januarii.
8. Nicolaus, filius minorennis infans Matthiae *Barwassers* et Agnetis *Steinbusch*, 20 januarii.
9. Agnes *Lamb(erts)* (con)iuNX Lonardi *Ka...s*, quae sine (sacramentis) in post obiit

fol. 1v

10. (Ger)trudis/Petrus, filius et filia Johannis *Herverjans* et Theodorie *Herpers*, eodem tempore, infantes sine sacramentis, 7 februarii.
11. Girtrudis, filia Theodori *Sauren* et Sibillae *Rutthen*, infans unius mensis, 20 februarii.
12. Francisca, coniunx Henrici *Hanroths* claudi, in der Flotzen ⁴⁾, sacramentis provisa, 4 martii.
13. Joannes *Rodtkrants*, viduus, sacramentis munitus, 7 martii.
14. Johannes *Kraumbachs*, sine sacramentis nec subito, 14 martii.
15. Girtrudis, filia Johannis *Rutzenfeldt* et Mechthildis *Steinbusch*, infans, 21 aprilis.
16. Barthelomeus, filius Johannis *Custers* et Mariae *Balthis*, infans 1 mensis, 26 aprilis.
17. Agnes *Schults*, uxor Christiani *Boijmans*, omnibus munita sacramentis, 23 junii.
18. (Jo)annes, filius Antonii (*Rodt*)*krants* et *Blocke(r)*, (infa)ns, 17 julii.
19. Onleesbaar.

fol. 2

20. (Ca)tharina *Hopel*, provisa quidem sac(ramentis) (se)d ab alieno pastore, nec in nostra parochia sepulta ⁵⁾, julii 18.
21. Agnes *Schults*, omnibus sacramentis munita, 20 julii.
22. Joannes *Scheren*, puer 9 annorum, Catharinae auff den Holtzbruch filius, subito ex arbore collisus ⁶⁾ obiit 29 julii.
23. Joannes *Fijncken*, viduus, sine sensu et sacramentis, 4 augusti.
24. Nicolaus, filius minorennis Joanni *Steynbusch* et Catharinae *Spiertzgens*, 11 augusti.
25. Leonardus, infans 4 dierum, post baptismum statim, filius Martini *Flegels* et Mariae *Janes* coniugum, 9 septembris.
26. Catharina *Janis*, 13 annorum, filia Werneris *Janis* et Annae *Priels* coniugum, 5 septembris
27. Michael *Spiertzgens*, coelebs, 24 annorum peste obiit 2 octobris.
28. Elizabeth *Panhauss*, sacramentis munita, 8 octobris.
29. Johannes *Spiertzgens*, 17 octobris peste munitus sacramentis.

fol. 2v

30. .. (no)vembris Wilhelmus *Paffen*, viduus, omnibus sacramentis provisus.
31. .. decembris Joannes *Rodkerants*, omnibus sacramentis munitus.

Anno 1616

32. 1 januarii Catharina *Anstenvradt*, subito sine sacramentis.
33. 5 februarii obiit Paulus *Rodcrants*, sine sacramentis et in statu excommunicationis ratione sacrilegii cuiusdam commissi cum virgine sacra, quem ex claustro Synnichiensi abduxit, quem sacra sepultura ideo privavi. ⁷⁾
34. 8 februarii obiit Matthias *Goris*, aetatis circiter centum annorum, subita morte sine sacramentis.
35. .. martii obiit Maria *Martini*, sine sacramentis subita morte.
36. 6 martii obiit Paulus *Himmelen*, omnibus sacramentis provisus.
37. .. martii obiit Giert *Neyssen*, omnibus sacramentis munita.

fol 3

38. Maria *Colen*, omnibus sacramentis munita, 9 a(prilis).
39. Johanna *Hampchers* auff der Cockelheyden ⁸⁾, sine sacramentis, 9
40. Evelidis *Hostart*, sacramentis provisiva, 12
41. Elisabetha, coelebs, filia Leonardi *Lanthers*, omnibus sacramentis provisiva, 25 s(eptembris).
42. Catharina *Phennings* von Tijtzelfdt ⁹⁾, nupta, omnibus sacramentis munita, 5 octobris.
43. Daniel, filius Wilhelmi *Pfennings*, coelebs 17 annorum, confesus 26 o(ctobris).
44. Henricus *Spiertzgens*, villicus meus, omnibus sacramentis munitus, 16 n(ovembris).
45. Cornelius *in der Brucken*, ob frenesim rectione tantum munitus ¹⁰⁾, 21 novembris.
46. Maria *Ceunen* in den Calberth, sacramentis provisiva, ultima decembris.

Anno 1617

47. Petrus *Spiertzgens*, sacris sacramentis provisus, 12 j(anuarii).
- 48.. Leysgen *Konings*, omnibus (sacramentis) provisiva, 23

fol 3v

49. (Elisa)beth *Rutzenfelts* Marcoduri ¹¹⁾, sine sacramentis, 18 augusti.
50. ..bus *Wefers*, omnibus sacramentis munitus, 2 septembris.

51. ..hren *Ploechmans* auf Scheffeijmet, omnibus sacramentis munitus, 21 septembris.
52. ..radus *Priels* an die Kaelheijde, omnibus sacramentis munitus, 24 septembris.
53. Item tres proles *Johannis Beunen* auff Steijnbusch ¹²⁾, eodem tempore peste obierunt minorennes, 26 septembris.
54. (El)isabeth *Laven* sine intellectu, sacro oleo munita solum ¹³⁾, 30 octobris.
55. ..tefridus *Belten* in den Calberth, omnibus sacramentis provisus, 4 novembris.

Anno 1618

56. (Fra)nciscus *Rodkrants*, omnibus sacramentis munitus, 28 januarii.
57. *Steijnbusch*, omnibus sacramentis munita, 2 februarii.

fol. 4

58. *Funcken*, omnibus sacramentis provisus, 22 februarii.
59. ..na *Fyncken*, coelebs, omnibus sacramentis munita, 13 maii.
60. Gordefridus (!) *Crombachs*, omnibus sacramentis provisus, 22 junii.
61. Engelberta *Savelsberg*, maritata ¹⁴⁾, omnibus sacramentis provisa, 18 augusti.
62. Elisabetha *Savelsberg*, vidua, omnibus sacramentis munita, 21 augusti.
63. Maria *Fhrohn*, sacra eucharistia tantum munita, 24 augusti.
64. Girtrudis (!) *Streuvers*, villica in Anstel Claustri ¹⁵⁾, omnibus sacramentis munita, 12 septembris.
65. Renerus *Spirtzgens*, coelebs et adolescens 18 annorum, subito feb(ri) (sine) sacramentis obiit, 19 septembris.

fol 4v

66. Henricus *Grasses*, omnibus sacramentis munitus obiit, 2 (octobris).
67. Margaretha *Hausmans*, uxor Gossuini *Fyncken*, omnibus sacramentis munita, excepto sacro oleo, 9 octobris.
68. Theodorus *Haanradt*, sacra eucharistia munitus, 8 novembris.
69. Maria *Paschens*, omnibus sacramentis munita, 14 novembris.
70. Catharina *Custers*, omnibus sacramentis provisa, 27 novembris.

Anno Domini 1619

71. Elisabetha *Anstenrade*, sine sacramentis, febris laborans in puerperio ex fornicatione procurato ¹⁶⁾, 19 februarii.
72. Franciscus *Schleenacken*, Gerardi Schlenacken filius, coelebs (fe)bri, 9 martii.

(een blad verdwenen)

fol. 5 Anno 1620

73. Leisgen *Hamers*, omnibus sacramentis munita, 29 januarii.
74. Gerardus *Anthers*, omnibus sacramentis munitus, 7 februarii.
75. . . . *Pfennings* cum sua uxore Helena, omnibus sacramentis muniti — 13 et 16 martii —, qui testati aequalitatem dotis omnibus filiis tam nuptis quam innuptis cessuram, sicuti filia maior natu habuit in matrimonium. Vestes mater minori filiae legavit et unam togam maiori natu. Praesentibus Hermanno *Pfennings*, Wilhelmo *Buck*, custode¹⁷), etc.
76. . . a *Plugers*, omnibus sacramentis, 20 martii.
77. . . dith *Fijncken*, apoplexia sacra oleo uncta tantum, 2 aprilis.
78. . . ria *Musers*, in puerperio¹⁸), omnibus provisa sacramentis 29 aprilis.
79. . . ca *Paschens*, omnibus sacramentis munita, 4 maii.

fol 5v

80. Adamus *Trijps*, nobilis et coelebs, in apoplexia sine confessione et eucharistia, tantum oleo sacro unctus, 10 maii.
81. Agnes *Dautzenberg*, coelebs 18 annorum, christianissen¹⁹), omnibus sacramentis provisa obiit
82. Merten *Plum*, omnibus sacramentis provisus — 21 —, qui legavit nepoti suo, quem post obitum patris sui apud se habuit, 50 Tr (?), presente filio suo Gossiuino, Danieli *Schonmecher*, custode²⁰), etc.
83. Johannes *Kremer* auff Schevemont, omnibus sacramentis munitus obiit 10
84. Quirinus *Vincken*, omnibus sacramentis munitus pie obiit 12
85. Agata *Haffenn*, omnibus sacramentis provisa obiit 17
86. Ulricus uff dem Kreichelberg, omnibus sacramentis provisus obiit
87. Theodorus *Plym*, subito sine sacramentis obiit

Anno 1621

88. . . on *Vincken*, filius Simonis *Vincken*, coelebs 19 annorum, omnibus sacramentis munitus obiit

Op een zeer aangetast blad, dat slechts aan één zijde beschreven is, staan nog enkele korte overlijdensnotities, blijkbaar over een heel jaar, want rechts kan men van boven naar beneden nog ontcijferen: *jan, april, aug*, driemaal *9br* (= november), *dec*. Dergelijke beknopte notities vindt men in het oude doopregister van dezelfde hand vanaf juli 1624 en in 1625.

Onderaan zijn een paar notities bijna geheel te lezen:

89. (*Daut*)zenberg, omnibus munitus obiit, novembris.

 90. *Scheren* von der Wentzelen, omnibus provisa obiit decembris.
 91. *Joannes Dortans* provisus obiit

LIJST VAN HUWELIJKEN ²¹⁾

recto Anno 1624

1. *Cremers* cum Sybilla *Dautzenberg*, (Gos)wini *Dautzenberg* filia, praesentibus amicis, 2 of 21 ju..
2. (Ger)ardus *Panhaus*s cum Maria *Scheren*, Bartholomaei *Scheren* filia, praesentibus amicis, 14 augusti.
3. ..rdus R.. *Titzfelt* ²²⁾ cum Anna *Gulpen*, literis dimissorialibus
4. *Kuppers* cum Clara, *Guilhelmi Scheren* in *Titzfelt* ²²⁾ filia, praesentibus amicis, 12 septembris.
5. ..fridus *Knutters* cum Anna ex *Gulpen* per dimissoriales, 25 julii.
6. (W)ernerus von *Kann* cum Agnete, *Matthiae* filia de *Nierbar-denbergh*, praesentibus amicis geen datum.
7. *Krichelbergh* cum Elizabetha, *Matthiae* filia de *Nierbar-denbergh*, praesentibus amicis, 13 octobris.
8. *Cuppers* cum *Webburge N.*, praesentibus amicis, 14 octobris.
9. *Theiss Arretz* (?) filius von *Kuckumer Heijt* ²³⁾ cum Agnete *Scher(en)* auffen *Holtzbruch*, praesentibus amicis,
10. ..bus *Frösch* von *Speckholtzerheijden* (cum) Maria *Thielen* *Weffers* filia, praesentibus testibus

verso (Anno) 1625

11. *Frenken* mit *Ida Scheren*, (prae)sentibus testibus
12. *Baumans* cum *Gertrude Wusten* de *Bardenberg*, praesentibus amicis,
13. *Lambertus Anthers* cum *Josina Weijnants*, dimissorialibus,
14. *Jacobus ausen Shmed* (?) cum *Cat(harina) Scheren*, praesentibus testibus,
15. *Henricus Anthers* cum *Agnete Neissen*, praesentibus amicis,
16. *Martinus Speltzhanen* cum *Maria Aquensi*, dimissorialibus,
17. *Petrus Offermans* cum *Maria Doverens*, praesentibus testibus, septembris.

Noten (bij de lijsten)

- 1) De velletjes papier zijn aan de randen nogal versleten, zodat niet alle nota's volledig te lezen zijn. De afkortingen van het origineel zijn opgelost, maar niet nader aangegeven. De nummering is door ondergetekende aangebracht. Van Latijnse woorden, die meerdere keren voorkomen, hier de vertaling:
apoplexia — beroerte
coelebs — ongehuwd
coniunx — echtgenoot of echtgenote
minorennis — minderjarig
omnibus sacramentis munitus of provisus — van alle sacramenten voorzien
subitanea morte of subito — plotselinge dood
vidua — weduwe
viduus — weduwnaar.
- 2) Er stond eerst 1615.
- 3) Een of ander minderjarig kind uit Kerkrade. De pastoor wist niet, of het een jongen of een meisje was. Er staat geen uitgang achter fili..
- 4) Claudus — verlamd. „Flotzen” is een buurtschap onder Haanrade.
- 5) Wel voorzien van de sacramenten, maar door een andere pastoor; ook niet in onze parochie begraven.
- 6) Uit een boom gevallen.
- 7) Zonder sacramenten, geëxcommuniceerd wegens een heiligschennende daad, gepleegd met een godgewijde maagd, die hij uit het klooster van Sinnich ontvoerd had. Ik heb daarom een kerkelijke begrafenis geweigerd.
- 8) Buurtschap te Bleyerheide, aan het einde van de Kokelestraat.
- 9) Buurtschap bij Kloosterbos (onder Chèvremont).
- 10) Slechts voorzien van het H. Oliesel, daar hij krankzinnig was.
- 11) Uit Düren afkomstig.
- 12) Buurtschap bij Strass, tegenwoordig tot Herzogenrath behorend.
- 13) Slechts voorzien van het H. Oliesel, daar zij zwakzinnig was.
- 14) Gehuwd.
- 15) Vrouw van de pachter op Kloosteranstel (nu Klarenanstel).
- 16) Zonder sacramenten gestorven, tengevolge van zware koorts in het kraambed, dat zijn oorzaak in ontucht vond.
- 17) De pastoor heeft een eenvoudig testament erbij genoteerd: De overleden echtelieden hebben bepaald, dat aan alle kinderen, zowel aan de gehuwde als aan de ongehuwde, een even groot deel zal toekomen, als de oudste dochter bij haar huwelijk heeft gehad. De moeder heeft haar kleren aan de jongste dochter vermaakt, één kleed aan de oudste. Tegenwoordig waren de twee genoemde getuigen en de koster.
- 18) In het kraambed.
- 19) Het woord is moeilijk te ontcijferen; de betekenis is niet duidelijk.
- 20) Weer een klein testament. Martin Plum heeft aan zijn neefje, die na de dood van zijn vader bij hem heeft gewoond, 50 daalder vermaakt; in tegenwoordigheid van zijn zoon Goswinus, Daniel Schoenmakers en de koster.
- 21) Op een afzonderlijk blad, dat aan de randen erg is aangetast, waardoor vooral de voornamen en de data niet te lezen zijn.
- 22) Zie noot 9.
- 23) Waarschijnlijk het gehucht of de hof Kuckum bij Bardenberg.

De geschiedenis van Heerlen

Enkele weken geleden verscheen bij de Heerlense Uitgeverij „d'r Poal” een klein boekwerk over de

GESCHIEDENIS VAN HEERLEN

door Paul Bracke en Eef Karsten. Hierin wordt de geschiedenis beschreven vanaf de vroeg-romeinse tot en met de hedendaagse tijd. Bovendien zijn hierin hun ervaringen van gegeven lessen over dit onderwerp op de lagere school vastgelegd.

Belangstellenden kunnen tegen de prijs van f 1,— een exemplaar verkrijgen bij de administratie van de Historische Kring „Het Land van Herle”, adres: Gemeentelijke Oudheidkundige Dienst, Orpheusstraat 2 (achterzijde Stadsschouwburg), Heerlen.

REDAKTIE.

HISTORISCHE CHRONIEK

OUDHEIDKUNDIGE VONDSTEN.

1) *Romeins muurrestant in de Uilestraat te Heerlen.*

Bij het graven van een kabelsleuf in de Uilestraat te Heerlen kwam op 8 juni 1970 een gedeelte van een romeinse muur te voorschijn. Deze bestond uit Kunrader kalksteen-brokken, samengevoegd met kalkmortel, en had een breedte van 40 cm.. De bovenkant van dit bewoningsrestant bevond zich op een diepte van 55 cm. onder het trottoiroppervlak en de richting ervan was, voor zover waarneembaar in de slechts 30 cm. brede sleuf, ± N — Z.

In de nabijheid van deze muur werden een aantal voorwerpen, inventarisnummers 7573 t/m 7575, gevonden, waaronder een vloerrestant van gemalen dakpannen met kalkmortel en een loden schijf, Ø 3,35 cm., die vermoedelijk als gewicht van een weegschaal gefungeerd heeft.

2) *Romeinse vondsten aan de Promenade te Heerlen.*

Bij graafwerkzaamheden t.b.v. een voetgangerstunnel onder de Geerstraat, werden op 15 juli 1970 aan de noordzijde van het 2e gedeelte van de Promenade te Heerlen een aantal romeinse fragmenten gevonden.

De voorwerpen bevonden zich in een kuil, temidden van pan-resten en Kunrader kalksteen-brokkjes. Ze zijn te dateren in de 2e en 3e eeuw.

Vermeldenswaard hiervan zijn een terra sigillata-kom van het type Dragendorff 44 en een geverniste drinkbeker met kerfband-ornament. Inventarisnummers 7576 t/m 7611.

JOS GIELEN.

AANWINSTEN
GEMEENTELIJKE OUDHEIDKUNDIGE DIENST HEERLEN.

A) *Bibliotheek:*

Door schenking kwam de bibliotheek in het bezit van:

- 1) een 96-tal boeken en tijdschriften over uiteenlopende onderwerpen;
schenker: de heer H. A. Loontjens, Huize Tobias, Tacitusstraat 2, Heerlen;
- 2) een 85-tal boeken en tijdschriften voornamelijk op cultureel-, opvoedkundig- en mijnbouwkundig gebied;
schenker: de heer ir J. C. Schlösser, Bongaerdsiaan 38, Heerlen;
- 3) „Ons Kaapse Gewels”, uitgave van de Stichting Simon v.d. Stel. die zich bezig houdt met de Monumentenzorg in Zuid-Afrika;
schenker: de heer ir H. de Geus, Scheumergats 1, Schinop-Geul.

B) *Genealogische collectie:*

- 1) van de heer J. Gulikers, Keurmeestersplein 15, Maastricht werd ontvangen het boekwerk:
Philippens-Gulikers: Het geslacht Theelen en aanverwante families. Hasselt 1969.

- 2) De heer G. M. J. H. Huntjens, Kemmerlingstraat 9, Heerlen vulde deze verzameling aan met een eigenhandig vervaardigd genealogisch overzicht van de familie, getiteld: „*Bijdrage tot de geschiedenis van de familie Huntjens*”.

C) *Collectie bidprentjes:*

Door schenkingen van J. Gulikers, Keurmeestersplein 15, Maastricht; G. Huntjens, Kemmerlingstraat 9, Heerlen; mej. J. Janssen, Vijgenweg 43, Heerlen; H. Loontjens, Huize Tobias, Heerlen en W. Zimmermann, Aan de Noot 82 te Vaals kon de verzameling worden uitgebreid met nagenoeg 1.000 bidprentjes. Het totale aantal nadert het getal van 30.000 stuks.

ONDERSCHEIDINGEN:

- 1) Ons medelid van de Werkgroep, de heer *ir C. Raedts* te Heerlen ontving op 26 juni j.l. uit handen van Prins Bernhard in het Paleis op de Dam te Amsterdam de „Zilveren Anjer” van het Prins Bernhardfonds voor zijn „uitstekende verdienste, die hij met onverplichte arbeid voor onze cultuur heeft verworven”.

- 2) *Mej. M. F. Limpens te Heerlen*, trouw lezeres van ons tijdschrift en deelneemster aan nagenoeg al onze excursies, werd n.a.v. haar pensionering als onderwijzeres door H.M. de Koningin begiftigd met de eremedaille in goud, verbonden aan de orde van Oranje Nassau. Ze is ruim 46 jaar in het onderwijs werkzaam geweest. De versierselen werden haar op 5 augustus door burgemeester drs F. Gijzels uitgereikt.

RECONSTRUCTIE KERKPLEIN:

Op 25 augustus 1970 werd een definitief begin gemaakt met de historische reconstructie van het tracé van het voormalig fort-oppervlak aan de noordzijde van de St. Pancratiuskerk. De bij de afbraak van de noordwand van het Kerkplein aangetroffen en in tekening gebrachte funderingen van de walmuur (anno 1967) en de gracht konden in de bouwsleuven opnieuw geverifieerd, in kaart gebracht en fotografisch worden vastgelegd.

„HEERLEN IN OUDE ANSICHTEN”:

De verkoop van het door de redactie samengestelde en de Europese Bibliotheek te Zaltbommel uitgegeven boekwerkje „Heerlen in oude Ansichten” blijkt een groot succes te zijn. Momenteel is de eerste druk geheel uitverkocht. De uitgeverij wil dientengevolge een herdruk verzorgen, waaraan de redactie van „Het Land van Herle” haar medewerking zal geven. Van diverse personen zijn op de eerste druk waardevolle aanwijzingen en ook aanvullingen ontvangen, waarvan thans dankbaar gebruik is gemaakt. De heruitgave zal rond St. Nicolaas op de markt verschijnen.

EXCURSIES:

- 1) De Kring Heerlen van Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap organiseerde 19 augustus 1970 voor de leden een excursie naar de tentoonstelling „*Middeleeuwse burchten in Limburg*” in het Gallo-romeins museum te Tongeren en naar de *opgravingen van de romeinse luxe-villa te Haccourt* bij Visé. Op beide plaatsen werd het gezelschap, bestaande uit 45 personen, uitgebreid voorgelicht.

- 2) De historische Kring „Het Land van Herle” verzorgde op 19 september 1970 een namiddagexcursie naar *de hoogteburcht Stolberg*, die, verwoest door oorlogsgeweld, na 1945 gerestaureerd is naar een authentieke afbeelding uit de 16e eeuw. Ontdaan van zijn 19e eeuwse bouwkundige ornamentiek karakteriseert Schloss Stolberg thans een architectonische gaafheid, waarin zijn op weerbaarheid afgestemde structuur duidelijk in het oog springt. *Dr Fr. Kutsch* leidde het gezelschap, bestaande uit 64 personen, in in de bouwkundige- en bewoningsgeschiedenis van deze burcht, die tot in de 1e helft van de 12e eeuw teruggaat. Tevens werd het interieur bezichtigd, waarvan een enkele zaal, o.a. de ridderzaal, in stijl is gehouden.

De heer L. van Hommerich, voorzitter, dankte dr Kutsch namens het gezelschap hartelijk voor zijn exposé en zijn rondleiding door de keurig verzorgde zalen. Hij wees op de merkwaardigheid, dat de burcht zo'n geringe betekenis heeft gehad voor stad en land Stolberg. Tenslotte overhandigde hij hem het boekwerkje „Heerlen in oude Ansichten”, waarbij de aandacht gevestigd werd op het voormalige Landsfort van Heerlen, dat juist wél een belangrijke rol heeft gespeeld in de territoriale vorming en het grensbeloop van deze streek.

- 1 juni Benoeming van de heer J. Geene, plv. commissaris Kerkraadse gemeentepolitie, tot adjunct-directeur van het Zuid-Nederlands Instituut voor gemeentepolitie-opleiding te Heerlen.
- 5 juni Ingebruikname eerste A.B.P.-computer in eigen beheer, opgesteld in een ruimte van N.V. Computer Centrum Nederland aan de Schinkelstraat te Heerlen, door drs C. J. de Ruiter, directeur administratieve zaken van het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds.
- 5 juni Benoeming van pastoor J. Brounts van de St. Rochusparochie in Steyl-Tegelen tot deken van het dekenaat Schaesberg en tot pastoor van de parochie H.H. Petrus en Paulus te Schaesberg.
- 6—10 juni Viering gouden bestaansfeest van de harmonie „Juliana”, Meezenbroek-Heerlen.
- 8 juni Aanvang werkzaamheden i.v.m. bouw voetgangerstunnel onder Geerstraat tussen Apollolaan en Promenade II, Heerlen.
- 14 juni Viering 40-jarig bestaansfeest van het erebestuur van de kunstwielerijdersvereniging „De Heidebloem”, Heerlerheide-Heerlen.
- 18 juni Officiële opening van Limburgs eerste Gezondheidscentrum in Hoensbroek door de heer drs H. A. M. Elsen van het Min. v. Soc. Zaken en Volksgezondheid.
- 19 juni Openstelling voor het publiek van de maquettekelder in het gemeentehuis van Heerlen iedere vrijdag tussen 16.30 en 18.30 uur om onder deskundige leiding kennis te nemen van de nieuwste plannen.
- 25 juni Afscheid van drs E. Hazebroek als rector van het gymnasium St. Bernarduscollege te Heerlen.
- 26 juni De heer mr E. van Breukelen te Heerlen viert zijn veertigjarig jubileum als advocaat.
- 26 juni Opening zwembad Simpelveld door de heer G. J. Heiligers, lid Gedeputeerde Staten van Limburg.
- 6 juli Raadsbesluit tot aankoop van hotel Terminus aan de Parallelweg te Heerlen van de Nederlandse Katholieke Mijnwerkersbond.
- 8 juli Opening van rekening nummer 67.2960.265 bij Nederlandse Middenstandsbank N.V. Heerlen voor „Fonds Wederopbouw Romeinse Thermen” in Heerlen.
- 13 aug. De heer drs G. J. H. Heuts gekozen tot voorzitter van de Culturele Raad Heerlen.
- 14 aug. Officiële opening ondergrondse parkeergarage aan het Burgemeester van Grunsvenplein te Heerlen door Commissaris der Koningin mr dr Ch. van Rooy en door burgemeester drs F. Gijzels.
- 15 aug. De heer H. M. I. Goltstein, gemeentesecretaris van Heerlen, recipieert bij gelegenheid van zijn 40-jarig jubileum in overheidsdienst en zijn 25-jarig jubileum in dienst van de gemeente Heerlen.
- 17 aug. De heer ir C. E. P. M. Raedts heit officieel eerste paal voor bouw bejaardenverzorgingsflat aan de Valkenburgerweg te Heerlen.
- 21 aug. Opening eerste bowlingcentrum van Zuid-Limburg in hoeve „De Aar”, Welterlaan, Heerlen, door de burgemeester van Heerlen en heropening van de gerestaureerde hoeve als café-restaurant.
- 30 aug. 70-Jarig bestaansfeest flobertschutterij Wilhelmina, Bleijerheide-Kerkrade.

REDAKTIE.